

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v3.2025.34>**А. Петренко**

аспірантка

Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

orcid.org/0009-0008-4165-2810

АНАЛІЗ ПОТЕНЦІАЛУ МЕДІАЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ МОДЕЛІ ВІДНОВНОГО ПРАВОСУДДЯ

У статті розглядається поточна та потенційна роль кримінальної медіації в рамках системи відновного правосуддя України. На тлі повномасштабного вторгнення Росії та триваючого приведення України у відповідність до правових стандартів ЄС, у дослідженні визначено п'ять стратегічних векторів розвитку медіації: удосконалення законодавства; правова освіта та інформування громадськості; інституційні реформи; імплементація норм Ради Європи та ЄС, та реагування на виклики воєнного часу та післяконфліктного періоду. Використовуючи змішану методологію, що поєднує доктринальний аналіз українських та європейських інструментів з порівняльним та соціально-правовим підходами, автор аналізує існуючі законодавчі положення та висвітлює нормативні невідповідності, що перешкоджають ефективній реалізації. Емпіричні дані статистики Верховного Суду показують, що майже п'ята частина кримінальних проваджень вже завершується примиренням, що підкреслює практичну життєздатність моделі. У статті стверджується, що подальший прогрес відновного правосуддя залежить від вирішення чинних проблем та закладання прогностичного підходу на майбутнього. Інтеграція медіації в кримінальне судочинство сприятиме більш гуманному та справедливому правосуддю. Сучасна модель кримінальної юстиції України вже не може обійтися без медіації. Кримінальна медіація розглядається як інструмент, здатний відновити соціальну справедливість. Її механізми покликані ресоціалізувати порушника та забезпечити усвідомлення ним свого проступку. З огляду на війну та її наслідки, медіація може виконувати важливу соціальну функцію: сприяти зниженню конфліктності у суспільстві, підтримувати процеси примирення в громадах, що зазнали травм. У перспективі кримінальна медіація здатна стати не лише засобом процесуального врегулювання, але й механізмом формування нової гуманістичної парадигми правосуддя. Таким чином, розвиток інституту медіації є необхідною умовою побудови справедливого й стійкого правового порядку в Україні.

Ключові слова: кримінальна медіація, відновне правосуддя, процесуальний статус медіатора, примирення сторін, перспективи розвитку медіації.

Petrenko A. ANALYSIS OF THE MEDIATION POTENTIAL IN THE UKRAINIAN MODEL OF RESTORATIVE JUSTICE

The article examines the current and potential role of criminal mediation within the restorative justice system of Ukraine. Against the backdrop of the full-scale Russian invasion and Ukraine's ongoing alignment with EU legal standards, the study identifies five strategic vectors for the development of mediation: improvement of legislation; legal education and public awareness; institutional reforms; implementation of Council of Europe and EU norms, and responding to wartime and post-conflict challenges. Using a mixed methodology that combines doctrinal analysis of Ukrainian and European instruments with comparative and socio-legal approaches, the author analyzes existing legal provisions and highlights regulatory inconsistencies that impede effective implementation. Empirical data from the Supreme Court statistics show that almost a fifth of criminal proceedings already end in reconciliation, which emphasizes the practical viability of the model. The article argues that further progress of restorative justice depends on solving existing problems and establishing a predictive approach for the future. Integrating mediation into criminal proceedings would contribute to more humane and fair justice. The current model of criminal justice in Ukraine is no longer able to do without mediation. Criminal mediation is considered a tool capable of restoring social justice. Its mechanisms are designed to re-socialize the offender and ensure that they are aware of their offense. Given the war and its consequences, mediation can perform an important social function: to help reduce conflict in society and support reconciliation processes in communities that have suffered traumas. Potentially, criminal mediation can become not only a means of procedural settlement, but also a mechanism for shaping a new humanistic paradigm of justice. Therefore, the development of the mediation institution is a condition for building a fair and sustainable legal order in Ukraine.

Key words: criminal mediation, rehabilitation justice, procedural status of a mediator, reconciliation of the parties, development prospects of mediation.

Постановкою проблеми є системне дослідження потенціалу медіації в межах української моделі відновного правосуддя, виявлення проблем та обмежень її практичної реалізації у кримінальному процесі; обґрунтування можливих напрямів реформування законодавства та інституційної забезпечення відновного правосуддя. Актуальність дослідження зумовлена одночасним впливом кількох чинників. По-перше, формальне законодавче закріплення інституту медіації в Україні не супроводжується повноцінною

практичною імплементацією. По-друге, у законодавстві України наявні нормативні колізії. Вони створюють правову невизначеність і ускладнюють практичне застосування відновного правосуддя. По-третє, в умовах війни та післявоєнного відновлення медіація втрачає суто правову функцію і набуває значення соціального регулятора. Тобто, така практика здатна сприяти примиренню сторін і ресоціалізації правопорушників.

Метою наукової роботи є системне дослідження потенціалу медіації в межах української моде-

лі відновного правосуддя, виявлення проблем та обмежень її практичної реалізації у кримінальному процесі. Крім того, метою статті є обґрунтування можливих напрямів реформування законодавства та інституційної забезпечення відновного правосуддя.

Сучасне українське суспільство перебуває на етапі суттєвої трансформації. Це обумовлено багатьма факторами. З одного боку, військові загрози та зatoryжна соціальна криза. З іншого – стійкий євроінтеграційний вектор розвитку. Усе це обумовлює питання гуманізації кримінальної юстиції. Інститут медіації функціонує в Україні, однак все ще стикається із низкою викликів. У цьому контексті аналіз потенціалу медіації в українській моделі відновного правосуддя стає практично необхідним кроком.

Методологічну основу дослідження становить комплекс загальнонаукових і спеціально-юридичних методів, зокрема логіко-нормативний, порівняльно-правовий, системний, історико-правовий методи. Їх поєднання дозволяє забезпечити багатовимірне вивчення досліджуваного явища, інтегруючи різні підходи. Теоретичну основу дослідження становлять праці українських і зарубіжних науковців, які досліджували питання кримінальної медіації. Серед них: І. Басова, Т. Часова, Н. Кравець, І. Ясиновський, О. Кацьора, В. Нор, О. Мазур та інші. Ці дослідники аналізували проблеми та колізії вітчизняного законодавства. Зарубіжні підходи відображено у роботах Б. Маана, Р. Ван Рі та К. Лаундри, Я. Ван Цвітена, що розкривають моделі впровадження відновного правосуддя та виклики правової культури у контексті його сприйняття.

Результати дослідження. Інтеграція примирення в український кримінальний процес розпочалася як відповідь на потребу гуманізації та наближення до європейських стандартів. Першим нормативним кроком у цьому напрямі став Кримінально-процесуальний кодекс України (далі – КПК України) від 2001 р. Його положення уперше за часи незалежної України передбачили можливість звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням і відшкодуванням шкоди. Цей механізм пом'якшив каральний характер системи. Однак, при цьому, він надав потерпілому реальну участь у врегулюванні наслідків злочину. Тобто, можна стверджувати, що відбулося зміщення акценту із державного покарання на відновлення порушених прав [8].

Подальші події підтвердили сталість гуманістичного курсу. Завершенням першого етапу реформ стала нова редакція КПК України 2012 р., де в розділі «Особливі порядки кримінального провадження» офіційно закріплено договірні процедури, зокрема угоди про примирення. Так було закладено перехід від каральної до відновної про-

цедури. Основний акцент було зроблено саме на компенсацію шкоди та ресоціалізацію правопорушника [11, с. 290–291]. У 2016 р. наказом Міністерства соціальної політики № 892 був затверджений державний стандарт посередництва, який уперше визначив медіацію як соціальну послугу з чітко регламентованою процедурою [5]. Цей акт впровадив практичні засади відновного правосуддя і закріпив право сторін самостійно вирішувати спір за допомогою кваліфікованого медіатора.

Реформування кримінальної юстиції відбувалася паралельно з прийняттям європейських рекомендацій. Рекомендація № R(99)19 Комітету міністрів Ради Європи пропонувала розглядати медіацію як конфіденційну та гнучку альтернативу судовому розгляду. Крім того, зазначена Рекомендація залишала за органами юстиції контроль за передачею справ та перевіркою результатів [26]. У Рекомендації CM Rec(2018)8 було встановлено обов'язок держав забезпечити доступність відновних програм на всіх стадіях кримінального провадження. Також Рекомендація вимагала від держав належного гарантування добровільності і безпеки учасників [25]. Україна адаптувала ці стандарти у власній правовій системі.

Кульмінацією нормативного оформлення стала поява Закону України «Про медіацію» 2021 р. Правовий акт визначає медіацію як добровільний, конфіденційний, позасудовий процес вирішення спору за участі нейтрального посередника, що завершується угодою сторін [14]. Закон дозволяє подавати угоду, досягнуту в результаті медіації, до суду. Водночас КПК України поки що не містить механізму її процесуального оформлення, що створює правовий вакуум. Закон України «Про медіацію» ширше трактує поняття конфіденційної інформації, ніж Закон України «Про інформацію» від 1992 р. [13]. Порівнюючи їхні положення можна відмітити, що Закон України «Про медіацію» надає учасникам додатковий захист від розголошення даних. Проте, серед його положень можна виокремити і недоліки. Зокрема, закон, не включив медіатора до переліку учасників кримінального процесу. Це унеможливило його офіційне залучення до слідчих дій, доступ до матеріалів справи та гарантування конфіденційності під час розслідування [19, с. 126].

Наразі механізм примирення базується на трьох джерелах. Глава 35 КПК України регламентує укладення угоди про примирення між сторонами та визначає перелік злочинів, де вона може бути застосована [9]. Положення ст. 46 Кримінального кодексу України (далі – КК України) передбачає звільнення від відповідальності за умови, що злочин невеликої тяжкості або злочин середньої тяжкості за необережності скоєно вперше і завдану шкоду повністю відшкодовано [8]. Закон «Про медіацію» встановлює загальні

правила, але не інтегрується у процесуальні норми КПК України [14]. У підсумку, одна ситуація може регулюватися двома різними правовими підходами. Зокрема, сторони спершу ініціюють укладення угоди про примирення, однак у разі її невдачі часто переходять до реалізації положень ст. 46 КК України, що породжує елемент правової непередбачуваності для учасників провадження.

Судова практика підтверджує ефективність інституту. Аналітичний огляд Верховного Суду за 2024 р. засвідчив, що 19,7% проваджень (щодо 3,8 тис. осіб) були завершені шляхом примирення [1]. Суди ретельно перевіряють добровільність та реальність відшкодування. Наприклад, у справі № 640/20302/18 суд скасував вирок через неповну згоду потерпілих, наголосивши, що примирення має охоплювати всіх постраждалих [12].

Українська дослідниця М. Федорчук виокремлює ще один проблемний аспект – відсутність чіткої інтеграції медіації в строки та стадії процесу. Закон «Про медіацію» допускає медіацію на будь-якому етапі, але при цьому не зупиняє перебігу кримінального провадження. У деяких країнах це врегульовано. В Україні ж відсутність такої процедури може призводити до практичних труднощів: слідчий не завжди знає, чи планують сторони примиритися, і змушений паралельно продовжувати слідство, щоб не пропустити строки [21, с. 66]. Тому постає потреба в чітких рекомендаціях або нормах, які б визначали механізм направлення справи на медіацію та зупинення процесу на час переговорів.

Український інститут кримінальної медіації поступово трансформувався з декларативного до функціонального. Проте, на сьогодні процедура все ще носить доволі фрагментарний характер. Хоча, ефективність відновного правосуддя у справах невеликої та середньої тяжкості вже доведена на практиці. Водночас подальша інтеграція медіації в кримінальний процес вимагає вирішення кількох системних проблем. Передусім, ми вважаємо необхідним закріпити процесуальний статус медіатора. Крім того, доцільно усунути правові колізії між різними формами примирення. Також відкритим залишається питання процесуальної паузи на період медіації. На нашу думку, без вирішення цих недоліків існує ризик, що відновне правосуддя залишиться допоміжним інструментом. Їх реалізація дозволить забезпечити узгодженість національного законодавства з міжнародними стандартами та остаточно закріпити відновний, гуманістичний вектор розвитку української кримінальної юстиції.

Оцінюючи загалом перспективи розвитку відновного правосуддя в Україні, ми виокремили п'ять напрямків розвитку: 1) безпосередньо, законодавчі зміни; 2) освіта та просвітницька діяль-

ність; 3) інституційні та організаційні перспективи; 4) євроінтеграційний вимір; 5) нові виклики.

Виокремлення п'яти ключових напрямів розвитку медіації зумовлюється системною логікою розбудови стабільного правового інституту. Нормативно-правове поле надає процесам легітимність. Воно також забезпечує процедурну визначеність. Підготовка кадрів і розвиток освітніх програм усувають когнітивні бар'єри. Ці заходи формують стійкий попит на медіаційну практику. Інституційна інфраструктура гарантує операційну спроможність упровадження правових приписів. Зовнішній європейський вплив, закріплений у документах Ради Європи та ЄС, служить каталізатором модернізації. Він задає якісні орієнтири й частково визначає національну законодавчу базу. Повоєнні реалії та запити перехідного правосуддя актуалізують відновні підходи як засіб соціальної реінтеграції. Ці умови потребують адаптивності всіх попередніх компонентів. Взаємодія п'яти вимірів створює цілісну «екосистему медіації». Кожен елемент підсилює інші та забезпечує синергетичний результат.

Розглядаючи питання законодавчих змін, відмітимо, що вони вимагають комплексного підходу з метою усунення прогалин у законодавстві. Необхідно виокремити існуючі колізії та структуровано змінити неналежні правові норми. У рамках цієї статті ми не будемо детально зупинятись на цьому. Адже це велике питання, яке потребує глибокого аналізу в рамках окремої роботи. У цій статті ми лише виокремлюємо законодавчі зміни як один із перспективних напрямків розвитку інституту відновного правосуддя в Україні.

Другим напрямком є освітня діяльність. Наразі обізнаність українських юристів щодо медіації залишається обмеженою. Команда дослідників з ЄС та України досліджувала це питання та виявила, що експерти погано розуміють процедуру та не можуть запропонувати її сторонам. Як наслідок, багато практиків не сприймають медіацію як реальний інструмент вирішення спорів. Вони вважають її менш ефективною, ніж традиційний суд. Дослідники також зафіксували брак довіри до самої процедури та до медіаторів [9].

Американська дослідниця К. Лаундра вказує, що українські судді й адвокати часто мають хибні уявлення про медіацію. Вітчизняна правова культура історично тяжіє до каральної моделі правосуддя. Суддя звично виносить вирок, а не спрямовує сторони до діалогу. Деякі судді сприймають медіацію як загрозу власній авторитетності або як «м'який» механізм, що нібито не гарантує справедливості. Часом медіацію плутають із процедурою врегулювання спору за участю судді [22, с. 268]. Окремі адвокати також скептично дивляться на медіацію, вважаючи її зайвою [9]. Такі упередження істотно стримують ширше

впровадження медіації як альтернативного способу вирішення спорів.

Багато правників не усвідомлюють своєї потенційної ролі у процесі та тих переваг, що їх медіація може дати клієнтам і системі правосуддя. Для широкої громадськості медіація лишається маловідомою. Український дослідник О. Кацьора фіксує низький рівень поінформованості населення про можливості позасудового врегулювання конфліктів за посередництва медіатора [7, с. 21]. О. Мазур показує, що брак знань про процедуру призводить до небажання громадян користуватися нею [10, с. 106]. Інакше кажучи, чимало українців просто не знають, що навіть дрібний злочин чи побутовий спір можна вирішити шляхом добровільних перемовин із нейтральним посередником замість звернення до суду.

Широке інформування й системне навчання всіх учасників кримінального процесу та суспільства є ключовою передумовою успішного впровадження медіації. Переконливим прикладом слугує досвід Нідерландів. У цій країні медіація була новим інститутом, тому спершу брак поінформованості гальмував її розвиток. Держава вирішила проблему через тренінги та інформаційні кампанії для юристів. Саме це інтегрувало відновне правосуддя в систему кримінальної юстиції [24, с. 13]. Нідерландський дослідник Я. Ван Цвітен наголошує, що нині медіацію «добре сприймає суспільство, підтримують юристи та суди». Такий результат забезпечила багаторічна популяризація, державні інформаційні заходи та професійна підготовка фахівців. Упродовж 2000-х років уряд і професійні спільноти інвестували ресурси у просвіту населення щодо переваг медіації. Це сформувало як стабільний попит, так і довіру правничої спільноти. У підсумку медіацію сприймають як повноцінну альтернативу судовому розгляду [27].

В Україні, передусім, потрібне навчання правників. Серед працівників кримінальної юстиції поширене упередження, що угода про примирення рівнозначна зізнанню. Насправді відновне правосуддя не потребує формального визнання вини. Достатньо готовності сторін шукати вирішення конфлікту. Закон прямо фіксує, що участь у медіації не є ані визнанням вини, ані відмовою від правової позиції [17]. Подолання стереотипів потребує цілеспрямованого навчання:

1. Судді. Необхідне підвищення кваліфікації з відновного правосуддя. Судді мають розуміти мету медіації й скеровувати відповідні справи на примирення.

2. Прокурори. Їх слід навчати враховувати інтереси потерпілих і суспільні вигоди примирення. Це допоможе підтримувати угоди та використовувати медіацію як підставу для закриття провадження, коли це виправдано.

3. Адвокати. Потрібно роз'яснювати клієнтам переваги процедури, оскільки від позиції захисту залежить згода підозрюваного.

4. Слідчі та поліція. Варто інформувати сторони про можливість медіації ще на ранніх стадіях розслідування. Пілотні проекти показали, що відсутність такої інформації знижує шанси на успішне примирення [17].

5. Медіатори. Слід забезпечити ґрунтовну підготовку з особливостей кримінальної медіації, адже їхня кваліфікація безпосередньо впливає на результат.

6. Широка громадськість. Потрібні інформаційні кампанії, аби підвищити правову обізнаність населення. Громадяни мають знати, що медіація – це підтримуваний державою спосіб врегулювання конфлікту. Особливу увагу слід приділити потерпілим від злочинів, які можуть ініціювати процедуру для відшкодування шкоди й відновлення справедливості.

Подолати брак знань і упереджень можливо через масштабне інформування як професійної спільноти, так і громадян. Ми рекомендуємо проводити широку просвітницьку кампанію про сутність і переваги медіації як альтернативи суду. За нідерландським прикладом, можна залучити ЗМІ, соціальні мережі, освітні заходи тощо. Окрім освітнього напрямку, третім перспективним вектором є інституційні й організаційні зміни. Лише нормотворчого регулювання для сталого розвитку медіації замало. Потрібна розгалужена інфраструктура та стійка інституційна підтримка. Ключові завдання тут охоплюють три блоки: створення мережі служб медіації, належне кадрове забезпечення та запровадження системи контролю якості послуг.

У 2022–2023 рр. Координаційний центр з надання правничої допомоги сформував Реєстр медіаторів, яких залучають центри безоплатної правової допомоги, і встановив порядок підтвердження їх спеціалізації у сфері відновного правосуддя. До переліку ввійшли фахівці з різним професійним досвідом [4]. Цей крок є позитивним, адже він забезпечує міждисциплінарний підхід і формує широку кадрову базу. Подальший етап передбачає створення постійно діючих центрів медіації. Такі підрозділи можна відкривати на базі чинних місцевих центрів юстиції або пробації. Крім того, слід визначити відповідальні інституції. Можливі дві моделі: розширити повноваження служби пробації або заснувати окрему службу примирення.

В організаційному контексті особливу увагу слід приділити кадровому ресурсу. Професія медіатора вимагає високого рівня компетентності. На початковому етапі в Україні ці обов'язки брали на себе небайдухі юристи та психологи, які діяли на волонтерських засадах. Для стабільного зростання

потрібні фахівці, які оберуть медіацію основним видом професійної діяльності [23, с. 64]. Доцільно запуснути системну програму їхньої підготовки. У 2024 р. Рада Європи схвалила цільову програму навчання медіаторів у сфері дитячого відновного правосуддя [16]. Такі ініціативи слід масштабувати й закріпити у національній освітній системі, інтегрувавши їх у університетські курси та програми підвищення кваліфікації для юристів.

Запровадження відновного підходу в українській системі правосуддя є складовою ширшого процесу наближення до європейських стандартів. Рада Європи та ЄС уже багато років формують політику у сфері відновного правосуддя. У контексті свого європейського партнерства, Україна орієнтується на ці напрацювання. Тому четвертий вектор розвитку медіації ми окреслюємо саме в контексті євроінтеграції. Цей напрям тісно пов'язаний із гармонізацією законодавства й інституційними змінами. Україна активно співпрацює з Радою Європи. У 2020–2021 рр. у межах спільного проєкту проведено всебічний аналіз дитячого правосуддя. Серед ключових висновків – рекомендація ширше застосовувати медіацію [1].

Міжнародні зобов'язання у сфері прав людини також скерували Україну на відновний підхід. Національна стратегія 2018 р. з реформування юстиції щодо дітей передбачила розвиток програм примирення для неповнолітніх правопорушників [15]. Це відповідає позиції Ради Європи, яка вбачає у медіації інструмент реабілітації. Україна стала однією з перших пострадянських країн, що запустила загальнонаціональну програму дитячого відновного правосуддя у 2019–2020 рр. У 2023 році Офіс Ради Європи в Україні організував спеціалізовані тренінги «Медіація у відновному правосудді за участю неповнолітніх» [16]. Вони спрямовані на підвищення кваліфікацію працівників цієї сфери і впровадження найкращих європейських практик.

Після здобуття статусу кандидата на вступ до ЄС Україна має імплементувати європейське законодавство у сфері правосуддя. Важливим актом є Директива 2012/29/ЄС про права потерпілих. Вона зобов'язує держави створити безпечні умови для тих, хто бажає брати участь у заходах відновного правосуддя [26]. Отже, розвиток медіації в кримінальній сфері є не лише внутрішньою потребою, а й міжнародним зобов'язанням. Він демонструє поступ України до європейських цінностей: гуманного ставлення до правопорушників і чуйності до потерпілих.

П'ятий стратегічний вектор стосується нових викликів: війни, післяконфліктної стабілізації й реінтеграції постраждалих. Повномасштабне вторгнення Росії 2022 р. спричинило значні втрати та ускладнило роботу правосуддя. Постає завдання відновити справедливість у справах воєнних

злочинів, колаборації та масового насильства. Потрібно також налагодити суспільний діалог після глибоких травм. Відновне правосуддя не усуває карну модель, але здатне її підсилити. Дослідниці Т. Часова й Н. Кравець підкреслюють, що в умовах збройного конфлікту мирне врегулювання набуває особливої ваги [18, с. 154]. Теорія перехідного правосуддя наголошує на поєднанні кримінального переслідування та відновних процедур. Такі механізми спрямовано на примирення, повернення правопорушника до громади й полегшення травм потерпілих через діалог і визнання завданої шкоди [6]. Реалізація відновного підходу залежить від характеру правопорушень і ступеня їх тяжкості.

Проблемною залишається категорія злочинів, пов'язаних із війною. Тяжкі воєнні злочини належать до компетенції судів, що керуються міжнародним правом. Водночас численні нетяжкі правопорушення можна регулювати за допомогою примирення. Такі рішення знижують соціальну напругу. Ефект примирення інколи перевищує користь від короткострокового ув'язнення [3, с. 7]. Війна залишила тисячі травмованих цивільних і військових. Відновні методи мають увійти до програм психологічної та соціальної реабілітації. Психологічна травма може стати чинником повторних правопорушень. Коли особа пройшла лікування й готова до діалогу, потрібен безпечний майданчик для медіації.

Застосування відновного правосуддя у воєнному контексті потребує обережності. Деякі злочини викликають суспільне неприйняття примирення; тут пріоритетним залишається покарання. Проте навіть у таких справах окремі відновні елементи можуть бути корисні. Додатковий виклик – підготовка медіаторів до роботи з великими групами. Класичну форму «потерпілий – правопорушник» слід адаптувати до групових сесій. Це потребує спеціальних навичок.

Отже, війна загострила важливість відновного правосуддя. Постконфліктна стабілізація неможлива лише за допомогою каральних інструментів. Суспільству потрібні примирення й соціальне відновлення. Медіація допоможе повернути до конструктивного життя тих, хто оступився в умовах війни. Це масштабне завдання для державних структур, судів, правозахисників і медіаторів. Саме тому його розглянуто як самостійний напрям розвитку медіації в Україні.

Висновки. Загальні перспективи відновного правосуддя залишаються позитивними. Держава усвідомлює необхідність таких змін і вже має перші успіхи. Утім, необхідно розвивати культуру примирення, готувати кадри й розширювати інфраструктуру. П'ять означених векторів розвитку формують системну рамку. Нормативна база надає процедурну визначеність і легітимність. Освітні програми, що охоплюють суддів, прокурорів, адво-

катів, поліцію та медіаторів, руйнують когнітивні бар'єри й формують професійний попит.

Інституційна інфраструктура створює робочі механізми, здатні переводити законодавчі норми у щоденну практику. Європейська інтеграція задає стандарти якості й прискорює гармонізацію національного законодавства з актами Ради Європи та ЄС. Воєнні й постконфліктні виклики відкривають нові сфери застосування відновного підходу, зокрема у справах нетяжких правопорушень, пов'язаних із війною, та в програмах реабілітації травмованих громад.

Поєднання цих вимірів визначає успіх реформи. Жоден компонент не може діяти ізольовано. Так, наприклад, правова визначеність без інституційної підтримки буде декларативною. Інфраструктура без підготовлених кадрів залишиться неефективною. А освіта без європейських стандартів втратить актуальність. Водночас війна зробила потребу в відновному правосудді очевидною для суспільства, а політична воля держави відкрила можливість для швидких змін. Подальший розвиток вимагатиме цільових програм фінансування, інформаційних кампаній і постійного моніторингу результатів. Формування культури примирення буде тривалим, але зрештою воно підвищить довіру громадян до судів і сприятиме сталій суспільній безпеці.

Література

1. Аналіз стану здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення у 2024 році. Відомості Верховного суду України 21.03.2025. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/Analiz_zdijsnenna_pravosydda_2024.pdf. (дата звернення: 01.06.2025).
2. Аналіз системи правосуддя щодо неповнолітніх, які перебувають у конфлікті з законом, в Україні: звіт за результатами дослідження / Т. Бугаєць та ін. Київ: 2023. 108 с.
3. Басова І. Медіація в умовах воєнного стану. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Юридичні науки*, 2024. № 2(70). С. 5–9.
4. В Україні затверджено програму відновного правосуддя за участю неповнолітніх підозрюваних, обвинувачених. Безоплатна правнича допомога. 2024. URL: <https://surli.cc/ylegvt> (дата звернення: 02.06.2025).
5. Державний стандарт соціальної послуги посередництва (медіації): Наказ Міністерства соціальної політики України № 892 від 17.08.2016.
6. Ірпманн-Вітцак Р. Відновне (реабілітаційне) правосуддя в Україні: (відсутність) дослідження радянської несправедливості з 1991 року до сьогодні: пілотний проект. URL: https://nachkriegsukraine.de/wp-content/uploads/2025/03/Working-Paper-Nr-2A-Robert-Uerpmann-Witzack_ukrainisch-Uebersetzung.pdf#:~:text=%D0%A3%20%D0%BC%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%83 (дата звернення: 01.06.2025).
7. Кацора О. Проблеми та стан розвитку медіації в Україні. *Науково-теоретичний альманах Грани*, 2021. № 24(7-8). С. 21–25.
8. Кримінальний кодекс України: Закон України № 2341-III від 05.04. 2001.
9. Маан Б., Ван Пі Р., Сергеева А., Сергеева С., Романадзе Л., Родченко В. Гар-Аналіз впровадження інституту медіації в Україні. 27.07.2020. URL: <https://surli.cc/ooolsma> (дата звернення: 01.06.2025).
10. Мазур О. Використання медіації в органах місцевого самоврядування України. *Аспекти публічного управління*, 2023. № 4. С. 104–111.
11. Нор В. Т. Сучасний науково-практичний посібник «Процесуальні документи у кримінальному провадженні. Зразки. Роз'яснення». Вісник кримінального судочинства, 2015. № 1. С. 290–291.
12. Постанова Касаційного Кримінального Суду Верховного Суду у справі 640/20302/18 від 24.01.2023.
13. Про інформацію: Закон України № 2657-XII від 02.10.1992.
14. Про медіацію: Закон України № 1875-IX від 16.11.2021.
15. Про схвалення Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1027-р від 18.12.2018.
16. Рада Європи продовжує навчання в рамках спеціалізованої підготовки медіатора «Медіація у відновному правосудді за участю неповнолітніх». Офіс Ради Європи в Україні. 08.11.2024. URL: <https://v.gd/7nSxur> (дата звернення: 03.06.2025).
17. Дорожня мапа впровадження присудової медіації в Україні / Л. Романадзе та ін. Київ, 2022. 37 с.
18. Часова Т. О., Кравець Н. В. Медіація як виклик сучасної правової системи. *Юридичний науковий електронний журнал*, 2023. № 1. С. 153–155.
19. Ясиновський І. Імплементация процедури медіації в українське законодавство: теоретико-правовий аналіз : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / І. Ясиновський. Київ, 2016. 295 с.
20. Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25.10.2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA. *Official Journal of the European Union*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2012/29/oj/eng>. (дата звернення: 03.06.2025).
21. Fedorchuk M. Mmediation in criminal cases: Comparative legal analysis. *Mediation: Training and Society Transformation*, 2021. № 1. P. 63–68.
22. Laundra K. Restorative justice in Ukraine: understanding practices and challenges. *The International Journal of Restorative Justice*, 2022. № 5(2) P. 263–280.
23. Pascal da Rocha J. *The International Mediator: A Handbook*: – Lap Lambert Academic Publishing, 2017. 212 p.
24. Kool, R. S. B., van Stokkom, B., & Wolthuis, A. Mediation in strafzaken: Nieuwe uitdagingen. *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 2019. № 1.
25. Recommendation CM/Rec(2018)8 of the Committee of Ministers to member States concerning restorative justice in criminal matters. 2018. URL: <https://surli.li/xejwnk>. (дата звернення: 03.06.2025).
26. Recommendation No. R(99)19 of the Committee of Ministers to member States concerning mediation in penal matters. Council of Europe. URL: [https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:\[%22090000168062e02b%22\],\[%22sort%22:\[%22CoEValidationDate%20Descending%22\]](https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:[%22090000168062e02b%22],[%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]). (дата звернення: 03.06.2025).
27. Van Zwieten J. Як зробити так, щоб медіація працювала? *Higher School of Advocacy*, 2021. URL: <https://surli.li/kxuujz>. (дата звернення: 03.06.2025)